

**Szociológia
Tudományok Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Rácz Attila

Szegregáció a fejekben

**A statisztikai és a mentális társadalmi-és térbeli elkülönülés vizsgálata
Szegeden**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Letenyei László Ph.D
egyetemi docens

Budapest, 2012

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Rácz Attila

Szegregáció a fejekben

Statisztikai és mentális társadalmi-és térbeli elkülönülés vizsgálata Szegeden

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Letenyei László Ph.D

egyetemi docens

© Rácz Attila

Tartalomjegyzék

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása	4
II. A felhasznált módszerek	7
III. Az értekezés eredményei.....	11
III.1 Kvalitatív kutatási szakasz eredményei	11
III.2 Kvantitatív kutatási szakasz eredményei	11
III.3 A dinamikus magyarázat.....	13
III.4 A statikus magyarázat	13
III.5 A sztereotip magyarázat.....	14
IV. Főbb hivatkozások.....	15
V. A témakörrel kapcsolatos publikációk jegyzéke	24

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Az értekezés Szeged társadalmi-térbeli mintázatának a szegediek mentális térképén, valamint a statisztikai adatok alapján kimutatható alakulásával kapcsolatos 10 évi kvalitatív és kvantitatív módszerekkel végzett kutatómunka eredményeit foglalja össze.

A társadalmi-térbeli elkülönülés Szeged városán belüli, több módszerrel történő vizsgálatához vezető fő motivációt Csanádi Gábor, Ekler Ferenc, Hegedűs József, Ladányi János és Tosics Iván (Ekler-Hegedűs-Tosics, 1980; Csanádi-Ladányi, 1988; Ladányi, 2008) elméleti és módszertani kritikái, valamint a különböző társadalmi státuszú csoportok eltérő szegregációs mintázataival kapcsolatos kutatási eredményei jelentették.

A kutatás módszertanát illetően a 10 év alatt sok változáson ment keresztül. Kezdetben kizárólag csak a kvantitatív módszerek, ezek közül is a mintavételes eljárásra építő survey típusú adatfelvételi módszerre alapoztunk, és a klasszikus városszociológiai elméletek társadalmi-térbeli elkülönülésével kapcsolatos modellek relevanciáját vizsgáltuk Szeged estében. A kutatásunk kezdeti irányvonalával szemben megfogalmazott jogos és építő szakmai kritikák először arra készítettek bennünket, hogy kutatási problematikánk elméleti kereteit kibővítsük és más módszertani megközelítésben is megvizsgáljuk. A társadalmi-térbeli elkülönülés problematikájának szociológiai megközelítése mellett a társadalomföldrajzi, valamint a városgazdaságtani elméletekre is kiterjesztettük figyelmünket. Az elméleti keretek interdiszciplináris bővülése mellett az általunk vizsgált probléma módszertani megközelítése is bővült, amely a több vizsgálati módszer ötvözésének elméletére épített.

A társadalmi-térbeli elkülönülés problematikáját egy olyan sajátos szempontból ragadtuk meg, amely a területi-térbeli társadalmi mintázatok vizsgálatában talán újdonságnak is tekinthető nevezetesen, hogy a statisztikai adatok mentén megrajzolható társadalmi-térbeli mintázatok valamint a fejekben létező kognitív társadalmi-térbeli mintázatok milyen eltérést mutatnak, ennek az eltérésnek mik lehetnek a magyarázatai, és milyen hatásokat fejhetnek ki.

A kvalitatív és kvantitatív adatfelvételek eredményeinek elemzésével alátámasztottuk, hogy a jelentős hatású városszerkezeti átalakulások ma is meghatározóak a mentális térképeken megjelenő kognitív struktúrák határait illetően, ugyanakkor a történelmi városrészek egykori határvonalai egyre inkább már csak a fejekben – kognitív térképeken – léteznek, és csak azok a városrészek mutatnak némi eltérést ebben a tekintetben, amelyek egykor önálló települések voltak.

A kognitív struktúrák és történeti városrészek összefüggéseinek vizsgálatakor fordult kutatói érdeklődésünk a valós és kognitív társadalmi-térbeli elkülönülés problematikája felé. A problematika vizsgálatára egy kísérletet végeztünk, ahol a kiinduló vizsgálati pontként a legutóbbi népszámlálási

adatok alapján meghatározható és jól megragadható két társadalmi csoport (alacsony vagy magas státuszú, az adatfelvételek során érvényes megnevezéssel szegény vagy gazdag népesség) területi elhelyezkedését vizsgáltuk, különböző területi egységenkénti lehatárolásban, majd vetettük össze, a két csoport hét, nyolc, illetve kilenc évvel későbbi mentális térképeken megadott elhelyezkedésével.

A 2001-es népszámlálási adatokon végzett elemzés Szeged estében is alátámasztotta azokat a korábbi, mások által megfogalmazott megállapításokat (Ladányi 2008), melyek szerint a társadalmi hierarchia alján elhelyezkedők térbeli elkülönülést jelző indexei - az általában használatos, viszonylag nagy kiterjedésű területi lehatárolások esetében alacsonyabbak, mint a hierarchia tetején lévőkénél. A tétel kiváltképp igaznak bizonyult abban az esetben, mikor az elkülönülést jelző indexet nagyobb területi egységekre vetítve határozzuk meg. Ekkor a területen belüli nagyobb társadalmi heterogenitás következtében láthatatlanná vált a kisebb területi egységekben egyébként létező és ott koncentráló szegregáció.

A kísérletképp megvizsgáltuk azt, hogy a szegediek kognitív térképein léteznek-e társadalmi jellemzőiket tekintve elkülönülő területek, és ha igen ezek a területek elhelyezkedésüket illetően milyen mértékű azonosságot mutatnak a 2001-es népszámlálási adatok alapján végzett, társadalmi-térbeli elkülönülést vizsgáló elemzésünk eredményeivel. A népszámlálási adatok (iskolai végzettség, és munkastátusz) alapján alacsony státuszcsoportba sorolt szegediek területi arányszám szerinti rangsora nem mutatott azonosságot egyik mentális térképes adatfelvételi év eredményeivel sem, viszont a magas státuszcsoportba sorolt szegedi lakosok területi arányszám szerinti rangsora erős összefüggést mutatott a mentális térképes adatfelvételek gazdagok által lakott területként való említési rangsorával.

A mentális térképes adatfelvételek eredményei mindhárom adatfelvételi évben a gazdag-szegény területi elkülönülés esetében hasonló kognitív struktúrát mutattak. Ennek alapján bevezettük és meghatároztuk a „*mentális szegregátum*” fogalmát, amely alatt olyan a területi egységeket értünk, ahol a mentális térképeken kirajzolódó mentális terekre vonatkozó meghatározó jelzők, vagy azonos tartalmat hordozó sztereotípiák említési gyakorisága kimagasló.

A mentális térképek pontosságára, vagy pontatlanságára vonatkozóan három lehetséges magyarázatot fogalmaztunk meg: A „*statikus magyarázat*”, valamint a „*dinamikus magyarázat*” esetében, a társadalom térbeli elrendeződésének fejekben lévő eltérő mintázatát az első esetben a valós elrendeződés csoportspecifikus területi elhelyezkedési sajátosságaival (statikus), a második esetben pedig a városrehabilitációs intézkedések célterületenként eltérő gyakoriságával (dinamikus) magyaráztuk. A harmadik „*sztereotíp magyarázat*” lényege, hogy a különböző társadalmi csoportok valóságban és fejekben való térbeli mintázatának különbözőségét a mentális terekhez kapcsolódó sztereotípiák okozzák.

A valós és kognitív társadalmi térbeli mintázatok eltérésének sztereotip magyarázata kapcsán az a kutatási kérdés merült fel, hogy a különböző szegregátumokat magukba foglaló területekhez kötődő, túlzó sztereotip magyarázatoknak van-e valamilyen hatásuk? A városgazdaságtan extern hatásokat taglaló elméleti megközelítését (Lengyel-Mozsár 2002, Kanemoto 1996) adaptáltuk a különböző minőségű szegregátumokat magukba foglaló területek megítélésével kapcsolatos vizsgálatunkra. Az egyes városrészekre vonatkozó extern hatás mértékét a disszimilációs és mentális disszimilációs indexek területrészenkénti értékeinek különbségében fejeztük ki, majd annak alapján városrészenkénti rangsort állítunk fel a 2001-es bázis és a három adafelvételi év mutatói szerint, majd a rangsorok korrelációja alapján teszteltük az összefüggést. Az eredmények alapján kimutattuk, hogy az sztereotípiákból adódó extern hatások leginkább a szegregátumokat magukba foglaló területeken érvényesülnek.

Az értekezés során kvalitatív és kvantitatív kutatási módszerek vegyes alkalmazásával elemezzük Szeged „valós” és mentális társadalmi-térbeli mintázottságát, rávilágítva a területi alapokra épített társadalomtudományos elemzések módszertani problémáira az általunk alkalmazott különböző elemzési eljárások eredményeinek példáján keresztül. Az értekezés metodológiai szempontból interdiszciplinárisnak is tekinthető, hiszen a dolgozat empirikus részét megalapozó különböző adatfelvételi módszerek, és kutatási kérdések több tudományterületnek is – szociológia, gazdaságtudomány, társadalomföldrajz, szociálpszichológia, kulturális antropológia, urbanisztika – tárgyát, valamint módszertanát jelentik.

Értekezésünk fő irányvonalát a következő hipotézisek empirikus vizsgálata adja:

1. Domináns szegregátum hipotézis: A szegregátumok típustól függetlenül megjelennek a mentális térképeken.
2. Mentális szegregátum hipotézis: A mentális térképeken megjelenő szegregátumok határai nem esnek egybe a kvantitatív adatok alapján mért és lehatárolt szegregátumok határaival, a mentális szegregátumok határai kiterjedtebbek.
3. Sztereotíp externália hipotézis: A szegregátumokhoz kapcsolódó sztereotípiák kiterjednek a szegregátumokat magába foglaló nagyobb városszerkezeti egységekre, Szeged esetében a városrészekre, és azokra kiterjedt pozitív vagy negatív extern hatásokat fejtenek ki.

Vizsgálatunk során mindhárom hipotézisünket igaznak bizonyult.

II. A felhasznált módszerek

A városszociológiában leggyakrabban használt, társadalmi helyzet szerinti területi elkülönülést meghatározó paraméterek összességének meghatározására véleményünk szerint a Peter Blau által felvázolt tipológia teljes mértékben alkalmazható (Blau 1976, Angelusz 1999:359-382), ezért kutatásunk kvantitatív szakaszában, az operacionalizálás során, valamint az elemzéskor is az egyes elemzési egységek társadalmi hovatartozásának meghatározására ezen tipológiában szerepeltetett strukturális paramétereket vettük alapul.

A társadalmi rétegződés és térbeli elkülönülés összefüggéseit vizsgáló kutatások egyik fő módszertani problémája egyrészt a vizsgált területi egységek kiterjedése, másrészt pedig, ami ezzel a problémával szorosan összefügg, a vizsgálati minta nagysága. A legpontosabb adatokat ilyen jellegű vizsgálatoknál csak akkor kaphatnánk, ha a teljes alapsokaság társadalmi rétegződést meghatározó paramétereit ismernénk, erre azonban legtöbb esetben nincs lehetőségünk. A teljes alapsokaság egyes paramétereit feltérképező ilyen lehetőség Szeged városára vonatkozóan a 10 évente ismétlődő népszámlálás. Azonban ezen teljes alapsokaságot érintő adatfelvételben sem kérdeznek rá minden egyes Blau által meghatározott nominális és graduális paraméterre, csak néhányra, mint a nem, kor, iskolai végzettség, lakóhely, foglalkozás, családi állapot, munkahely, nemzetiség és vallás.

A hazai városszociológiai kutatások eredményei azt mutatják, hogy a társadalmi rétegenként történő térbeli elkülönülés esetében – a Blau által meghatározott teljes paraméterlistán belül - jól meghatározhatóak azok a paraméterek, amelyek mentén a területi szegregáció leginkább megragadható (Ladányi 2008). Ladányi János Budapesten végzett vizsgálatai alapján a kor, iskolai végzettség, munkahely, és foglalkozás paramétereket sorolja azok közé, amelyek mentén leginkább kimutatható a társadalmi rétegenként történő térbeli elkülönülés.

Az értekezés során Szeged Város társadalmának 2001-2010 közötti területi mintázottságában bekövetkezett változásait tekintjük át objektív és mentális térképes adatok alapján, öt különböző kutatási módszer alkalmazásával:

1. Forráselemzés
2. Megfigyelés
3. Mentális térképezés
4. Kérdőíves adatfelvétel
5. Másodelemzés

Az általunk alkalmazott kutatási módszerek a kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözésének elvén alapulnak, amely egyaránt biztosítja a magas megbízhatóságot és érvényességet. Kutatási módszerünk egy kvalitatív-kvantitatív skálán mozog, amelynek két végpontját a terepközeli (kvalitatív) és tereptávoli (kvantitatív) módszerek képezik, a magasabb megbízhatóság és érvényesség érdekében (Letenyei: 2004:56-66).

Álláspontunk szerint csak és kizárólag az érvényes kutatási eredményeknek van értelme, ugyanakkor a megfelelő megbízhatóságra is törekedni kell. A két módszer ötvözésén alapuló adatfelvételnek a legfőbb előnye, hogy egyaránt magasabb érvényességű és megbízhatóságú adatokat tud biztosítani az elemzéshez, azáltal, hogy a kutatási kérdés megfogalmazása, annak relevanciája az adott terepen folytatott kvalitatív felvételek eredményeképpen megalapozottabbá válik, és így a kvantitatív kutatási szakaszra megfogalmazandó kérdések tekintetében magasabb érvényességet biztosít.

A több módszer ötvözésén alapuló kutatás magasabb megbízhatóságot biztosító – nagy elemszámú mintán végzett adatfelvétel során – a kvantitatív részében végzett adatfelvételünk már a korábban feldolgozott kvalitatív eredményei alapján már olyan kérdésekkel dolgoztunk, amelyek érvényessége is magasabb. A magasabb érvényességet az egyébként magas megbízhatóságú, de esetenként a nem megfelelően megfogalmazású kérdésekből adódóan alacsony érvényességű, survey vizsgálat esetében úgy biztosítottuk, hogy a mérőeszköz elkészítése előtt végzett terepmunka magas érvényességű adatai alapján alkottuk meg a kvantitatív mérőeszköz kérdéseit. Az adatgyűjtési módszerek ezen ötvözésén alapuló kutatáskor az ajánlott sorrend a különböző módszerek alkalmazásakor az, hogy a kvalitatív adatfelvételi módszerek felől haladjunk a kvantitatív eljárások irányába. Ettől a kutatási irányvonalától egy esetben szokás eltérni, avagy két adatfelvételi-adatgyűjtési módszert felcserélni, mégpedig a terepmunka és a másodelemzés estében, ahol a már korábban a kutatási témában keletkezett adatok másodelemzése megelőzheti a terepmunka-szakaszt (Letenyei 2004).

A disszertáció témájában végzett kutatás során Szeged társadalmáról szóló dokumentumok elemzésével kezdjük a kutatómunkát, majd a skála terepközeli végpontjára ugorva, megfigyeléses módszerrel végzett adatgyűjtéssel folytatjuk, melynek során a város különböző területeinek az épített környezetére és a területek társadalmi összetételének különbségeire vonatkozó magas érvényességet biztosító adatgyűjtését végezzük el. Ennek a kutatási szakasznak az eredményei generálják a dolgozat kutatási problémájának megfogalmazását, és azt az elhatározást, hogy a későbbi kutatási szakaszra hipotéziseket fogalmazzunk meg Szeged város társadalmának területi elkülönülésére, és annak mérésére magasabb megbízhatóságot biztosító módszereket is alkalmazunk.

A magasabb mérési módszerek közül az egyik a másodelemzés módszere, ahol a Központi Statisztikai Hivatal Szeged Város teljes lakónépességére vonatkozó népszámlálási adatait elemeztük az elvégzett iskolai osztályok száma, valamint az életkor változók bevonásával. A területi társadalmi különbségeket ezen paraméterek alapján mutatjuk ki népszámlálói körzetek szerinti bontásban a 2001-ben végzett felvétel alapján.

A másodelemzéses kutatási szakaszban két okból esett választásunk kizárólag az iskolai osztályok száma és az életkor változókra:

1. A magyarországi szegregációkutatások eredményei azt mutatták ki, hogy leginkább ezen változók (ezek közül is leginkább az elvégzett iskolai osztályok száma) a meghatározóak a különböző szegregátumok társadalmi összetételében. (Ladányi 2004)

2. A másik ok pedig nevezetesen az, hogy a népszámlálási adatok a bevonható változók szintjén erre a két magasabb mérési szinten is alkalmazható társadalmi helyzetet meghatározó paraméterre korlátozódnak.¹

A kvantitatív kutatási szakaszban került sor a mentális térképezéshez szükséges adatok felvételére, ami konkrétan az egyes területekhez kötődő sztereotípiákra, valamint fókuszáltan az alacsony (szegények), illetve a magasabb társadalmi státuszúak (gazdagok) által lakott területek fejkben lévő meghatározására és azok elhelyezkedésre vonatkoztak.

Az értekezés ezen részében Szeged társadalmának a társadalmi rétegződés két meghatározó strukturális paramétereinek alapján való térbeli elkülönülését, és annak kiterjedését, valamint a szegediek gondolkodásában jelenlévő különböző társadalmi csoportok térbeli elhelyezkedésére vonatkozó mentális reprezentációit elemezzük. Kísérletet teszünk annak bemutatására, hogyan értelmezhető kvalitatív-quantitatív megközelítés alapján a városi társadalom térbeli elkülönülésének vizsgálata; a 2001. évi Népszámlálás adatainak másodelemzésével, valamint megfigyelés és három kérdőíves felmérés adatai alapján. A város egyes területeire, a nagyobb területi egységektől a lehetséges legkisebb területi lehatárolásokig (funkcionális lakókövezet - városrész – számláló körzet – számláló tömb) meghatározzuk a területi elkülönülés objektív, valamint szubjektív (mentális disszimuláció) mutatóinak értékét, és ez alapján értelmezzük Szeged belső differenciálódását.

Elemzésünk fő kérdései részben módszertaniak, részben Szeged belső tagozódására vonatkoznak. Módszertani kérdés, hogy a mentális térképezés módszerével kapott eredmények mennyiben térnek el, vagy felelnek meg a kvantitatív adatok által mutatott eredményektől.

¹ A népszámlálási adatok között szerepel még a gazdasági aktivitás, valamint a munkastátusz is, amelyek a társadalmi rétegződés graduális paraméterei közé, továbbá a nem és a nemzetiségi hovatartozás is, amelyek a nominális paraméterek közé sorolandók (Blau 1976, Angelusz 1999). Ezen változókat azonban a szegregáció kutatások korábbi eredményei alapján és alacsony mérési szintjük miatt nem tartottuk célszerűnek bevonni az elemzésbe.

További módszertani kérdés, hogy a mentális térképezés, mint módszer mennyire használható a városi társadalom térbeli mozgási folyamatainak, valamint a városrendezési beavatkozások hatásainak mérésére?

Az elemzésünk során arról igyekszünk képet alkotni, hogy Szeged alacsony, valamint magas státuszú lakosságának a lakóterület jellege szerinti elkülönülése, szegregációja melyik elemzési eljárás során, milyen eltéréseket vagy hasonlóságokat mutat, vagyis hogy a lakossági szegregáció objektív, vagy szubjektív értelmezése mennyiben feleltethető meg egymásnak.

Szeged társadalmi-térbeli tagozódásával kapcsolatos dokumentum és forráselemzés, mint adatgyűjtési módszer alkalmazását egy szociológiai tárgyú értekezés során azért láttuk célravezetőnek, mert a város történetének meghatározó eseménye az 1879-es „Nagy Árvíz” kapcsán született dokumentumok, leírások, társadalomtudományi, szociológiai tanulmányok egyöntetűen utalnak arra, hogy a város fejlődésének történetére, és társadalmára, jelentős hatást gyakorolt. (Lechner 2000, Bálint 1959, Erdei 1971, Bálint 1976, Kovács 2003).

A Szeged társadalmi-térbeli mintázatának leírásáról szóló dokumentum elemzés eredményei generálták a kvalitatív szakaszban alkalmazott újabb kutatási kérdéseinket, nevezetesen azt, hogy:

1. Szeged jelenlegi térszerkezete ma milyen képet mutat?
2. Mennyire különülnek el az egyes részek a lakóépületek funkciói, fizikai jellegzetességei alapján?
3. Érzékelhető-e valamilyen homogenitás a helyi társadalom összetételére vonatkozóan?
4. A szegediek ma milyen térbeli és társadalmi kategóriákban gondolkodnak a városukat illetően?

Másként fogalmazva és egy konkrét kutatási módszerhez társítva: a szegediek mentális térképén miként jelenik meg a város és a város társadalma, azok milyen részekből, területekből csoportokból társadalmi kategóriákból állnak össze?

Az első kutatási szakaszban megfogalmazott kutatási kérdések relevanciájának tesztelése a továbbiakban két adatgyűjtési módszert alkalmaztunk párhuzamosan: A város bejárása során tett megfigyeléseink mellett, az adott városrészben lakókkal strukturálatlan interjúkat készítettünk. Az interjúalanyok kiválasztásánál az egyszerűen elérhető alanyok módszerét alkalmaztuk (Babbie 2003:205-206), mivel ebben a kutatási szakaszban még nem volt célunk a reprezentatív mintavétel,

azonban az interjúalanyok kiválasztásakor törekedtünk arra, hogy lehetőleg különböző demográfiai jellemzőkkel rendelkező adatközlőket sikerüljön megszólaltani. Megfigyeléseink során, melyeket a 2002-2007. év közötti időszakban folytattunk, mintegy 150-200 rövid beszélgetésre került sor.

III. Az értekezés eredményei

III.1 Kvalitatív kutatási szakasz eredményei

A megfigyelés módszerével végzett adatgyűjtés eredményeként azt állapítottuk meg, hogy Szeged épületállománya, a fizikai és funkcionális jellemzők tekintetében ma is többé-kevésbé őrzi a hagyományos városrészi felosztottságát. Az is érzékelhető, hogy az új épületek mind megjelenésükben, mind pedig lakóinak társadalmi jellemzőit tekintve egyre inkább eltűnőben vannak a hagyományos városrészenkénti különbözőségek. Az egykori történelmi városrészek jellegzetességeiket tekintve – mind az épített környezetet, mind a társadalmi homogenitás esetében – egyre inkább elveszítik sajátos arculatukat, és így ennek következtében határaik lassan összeolvadnak. A történelmi városrészek egykori határvonalai egyre inkább csak a fejekben – kognitív térképeken – léteznek. Némi eltérést mutatnak ebben a tekintetben azok a városrészek, amelyek egykor önálló települések voltak. Ezen egykor különálló településrészek és a történelmi Szeged közötti határvonalak korábban és ma is élesebbek (töltés, vasútvonal, főútvonal), inkább törésvonalként értelmezhetőek, melynek hatása a kognitív térképeken is megmutatkozik.

III.2 Kvantitatív kutatási szakasz eredményei

A KSH 2001-es népszámlálási adatainak másodelemzésekor, négy különböző területi bontásban vizsgáltuk² meg az aktív korú alacsony iskolai végzettségű, munkanélküli, valamint (alacsony státusz) az aktív korú, magas iskolai végzettségű, szellemi foglalkozásúak (magas státusz) kategóriájába sorolható szegedi lakosság szegregációs és disszimilitási mutatóit³.

A szegregációs indexek, a különböző státuszú csoportok és a lehatárolt területi egységek nagyságának függvényében eltérő eredményeket mutatnak.

² Az adatbázis csoportosító változói erre a négy különböző területi felosztásra adtak lehetőséget.

³ Az aktív korúak csoportját 18-60 év között, az alacsony iskolai végzettséget 8 általános, ill. annál kevesebb elvégzett iskolai osztályban, határoztuk meg. A szellemi foglalkozásba való besorolás kategóriái a következők voltak: törvényhozók, igazgatási, érdekképviseleti vezetők, gazdasági vezetők, egyetemi, főiskolai képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások, egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások.

Minél nagyobb kiterjedésű egy-egy területi egység, a vizsgált csoportok szegregációs indexei annál kisebbek. Szembeötlő a szegregációs indexek közötti különbség az alacsony és magas társadalmi státuszú csoportok között a legnagyobb területi egységben, azaz a funkcionális lakóövezetek esetében. Ennél a területi lehatárolásnál az a kép rajzolódik ki, hogy a magas státuszúak jobban szegregálódnak, az alacsony státuszúak pedig sokkal kevésbé. Ugyanakkor ha a területi egység szerinti szegregációs indexek „range-eit” csoportonként összevetjük, látható, hogy azok jelentős eltérést mutatnak. A területi lehatárolás nagysága erősebben befolyásolja az alacsony státuszú csoport szegregációs indexeinek mértékét. A szegedi területi lehatárolások esetében pedig a számlálókörzet szintű lehatárolás az az egység, ahol az alacsony valamint a magas státuszúak szegregációs indexeinek értékei közelítenek egymáshoz. Tehát a szegregációs görbe nagy területi lehatárolás esetén még J alakú, azonban a területi egységek összehúzósa következtében Szegeden szinte U alakúra változik. Szegeden ugyan nem rajzolódik ki olyan markáns J alakzat a területi elemzések szintjének csökkentésével sem, mint Budapesten, vagy nagyobb európai városokban (Ladányi 2005:147), amely magyarázata elsősorban a lakosságszámában keresendő.

A magas társadalmi státuszúak esetében két csoportot képeztünk az elemzés során, mivel felmerült az a problémalehetőség, hogy a legmagasabb társadalmi státuszúak csoportjának határait talán túl tágra húztuk meg, mivel ide soroltuk az egyéb felsőfokú vagy középfokú iskolai végzettséget igénylő meghatározás alá eső foglalkozásokat is. Ez azt eredményezhette, hogy az alacsony területi elkülönültséggel jellemezhető középrétegek szegregációs indexeit hasonlítottuk össze a legalacsonyabb státuszúak indexeivel. Ahhoz, hogy megbizonyosodjunk arról, hogy magas státuszú csoportokba sorolt ezen kategória mennyire befolyásolja az eredményeinket, létrehoztunk egy olyan magas státuszú csoportot is, amelyből kivettük egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásokat és erre a csoportra is kiszámítottuk a szegregációs és disszimilitási indexeket. Az eredmények nem változtak számottevően.

A népszámlálási adatok alapján mért eredmények tehát Szeged estében is alátámasztják azokat a megállapításokat, melyek szerint a társadalmi hierarchia alján elhelyezkedők térbeli elkülönülést jelző indexei - az általában használatos, viszonylag nagy kiterjedésű területi lehatárolások esetében (funkcionális lakóövezet, városrész) - alacsonyabbak, mint a hierarchia tetején lévőkénél. Vizsgálatunk jól láthatóan alátámasztja, hogy ez a tétel kiváltképp igaz akkor, ha az elkülönülést jelző indexet nagyobb területi egységekre vetítve határozzuk meg, melyek a területen belüli társadalmi heterogenitás következtében elfedik, láthatatlanná teszik a kisebb területi egységekben egyébként létező és ott koncentrálódó szegregációt. Ennek oka, hogy a magas státuszúak akaratauk szerint koncentrálódhatnak, megtehetik, meg tudják azt tenni, hogy az általuk preferált környéken választanak maguknak

lakóhelyet, míg a szegények erőforrásaikból adódóan erre képtelenek, ezért mikro-szegregátumokban kényszerülnek, és kisebb területi egységeket lefedve ott koncentrálnak (Ladányi 2007:199-215).

Az értekezés eredményeként a statisztikai adatok és a mentális térképek társadalmi-térbeli mintázatának különbözőségére vonatkozóan három magyarázatot fogalmaztunk meg:

III.3 A dinamikus magyarázat

Az értekezés eredményeként megalkotott dinamikus magyarázatunkban az alacsony és magas státuszú társadalmi csoportok statisztikai adatok és a fejekben lévő társadalmi-térbeli elkülönülés mintázatának különbségeit abban látjuk, hogy a városrehabilitációs intézkedések leginkább az alacsony társadalmi státuszú lakosság lakóhelyét érintik, a beavatkozás következtében ezeken a területeken mennek végbe nagyobb változások, zajlanak le többször a különböző városökológiai folyamatok. A magas státuszú lakosság lakóhelyei nagyobb állandóságot mutatnak, itt nem következnek be gyakori nagymérvű változások. Szegeden a 2001. évet követő rehabilitációs intézkedések hatására az alacsony státuszú népesség területi megoszlása vélhetően megváltozott, amely változás a mentális térképeken is rögzült, még a magas státuszúak már korábban a fejekben is rögzült helyzete a valóságban is változatlan maradt.

III.4 A statikus magyarázat

Ladányi és munkatársai kutatási eredményei, valamint az általunk végzett Szegedre vonatkozó elemzések alapján, az alacsony státuszú népesség területi koncentrációja kisebb területi egységek esetében mutat csak nagyobb területi homogenitást, azaz a szegények lakta területek ún. mikroszegregátumok formájában erősen szórta helyezkednek el a városon belül. Ennek következtében az egyéni tapasztalás útján konstruált városrészekre vonatkozó kognitív térképek a szegények lakta területek erős szórtságából adóan a fejekben is erős szórtságot mutatnak, és a szubjektív tapasztalás jobban érvényesül az elhelyezkedést illetően. A mindennapi tapasztalás során az emberek egyrészt a város több részén találkozhatnak egy-egy szegények lakta mikroszegregátummal, másrészt pedig azokkal a szegények által lakott kisebb területi egységekkel találkoznak gyakrabban, ahol a mindennapok során megfordulnak, így a kognitív területi meghatározás effelé a terület felé mutat majd. A szegények által lakottként vélt városrészeket a fejekben az elhelyezkedésüket illetően egyrészt nagyobb szórtság jellemzi, másrészt a kategorizálás ezen szórtság következtében több területet érint. Ezzel ellentétben a nagyobb területi egységet lefedő magas státuszúak által lakott területtel csak a város egy-egy jól elkülönült, meghatározható részében találkozhatnak, így a kognitív térképeken a szubjektív mindennapi tapasztalás különbözősége nem fejt ki nagy torzító hatást, a kognitív térképek nagyobb hasonlóságot mutatnak a valós térbeli-társadalmi elhelyezkedéssel.

Értekezésünk során definiáltuk a mentális szegregátum fogalmát, mely fogalom alatt azokat a területi egységeket értettük, amelyek a mentális térképeken kirajzolódó mentális terekre vonatkozó meghatározó jelzők, vagy azonos tartalmat hordozó sztereotípiák említési gyakoriságát tekintve, más mentális terekhez képest meghatározó eltérést mutattak.

A könnyen tanulható, „olvasható” város (Lynch, 1960; idézi: Cséfalvay, 1990) elméletét, amely arra mutat rá, hogy a világosan tagolt szerkezetű, sajátos építészeti környezettel bíró városokról könnyen és gyorsan készíthető viszonylag pontos kognitív térkép, kiegészítettük azzal, hogy a homogénebb társadalmi-térbeli elkülönültséggel leírható városokról készül viszonylag pontos kognitív térkép.

Kutatási eredményeink alapján a fentebbi két magyarázatunkkal véleményünk szerint azt az általános megállapítást is tehetjük, hogy a mentális térképek pontosságát két tényező nagyban befolyásolja, akár fizikai terek, akár pedig társadalmi terek kognitív reprezentációinak a vizsgálatáról legyen szó:

1. dinamikus tényező: az elemzési egységek (törésvonalak, határvonalak, iránypontok, mentális terek, sztereotípiák) területi változásainak gyakorisága,
2. statikus tényező: az elemzési egységek térbeli kiterjedése

III.5 A sztereotip magyarázat

A kognitív területi egyenlőtlenségek mérésére létrehoztunk a szegények, ill. gazdagok által lakott területként előforduló említési gyakoriságok alapján, egy indexet amelyet mentális disszimilációs indexnek neveztünk el.

A mentális disszimilációs index két kognitív kategória, mentális térbeli megoszlását méri. A mutató alapvetően szimmetrikus, vagyis a két összevetett megoszlás szerepe, sorrendje felcserélhető. A számítás lényege, hogy két kognitív kategória adott mentális területegységekhez kapcsolódó százalékos megoszlásainak területegységenkénti különbségeinek abszolút értékeit összegezzük, és osztjuk kettővel.

Az érték a mentális disszimilációs index estében is 0 és 100 között mozoghat. Ha egy mentális térhez a fejekben nem kapcsolódik bizonyos sztereotípiák, akkor értéke az alsó határérték felé mutat, míg bizonyos sztereotípiák egy bizonyos területhez való kapcsolása esetén a felső irányába mozog el.

A 2007, 2009 és 2010-es adatok alapján Szeged városrészeire kiszámított mentális disszimilációs index értéke az alacsony és magas státuszú népesség mentális térbeli eloszlását vizsgáljuk.

Az eredmények tükrében egy harmadik magyarázatot fogalmazzunk meg, nevezetesen a sztereotip magyarázatot.

A magyarázat lényege a különböző társadalmi csoportok valóságban és fejekben való térbeli mintázatának különbözősége esetében nem más, mint a kategorizáció, és a kategóriával társult túlzó nézetek gyakorisága és kiterjedése, amely a mentális terekhez kapcsolódó sztereotípiákat jellemzik.

A valós és kognitív társadalmi térbeli mintázatok eltéréseinek sztereotip magyarázata kapcsán az a kérdés merült fel bennünk a további vizsgálódásokat illetően, hogy a túlzó sztereotip magyarázatoknak van-e valamilyen hatása, avagy kimutatható-e olyan extern hatás, amely a kognitív térbeli mintázat torzulásainak a lehetséges következménye?

Az értekezés fő kutatási irányvonala éppen a területekhez kötődő sztereotípiák vizsgálata, amely során rávilágítunk arra is, hogy Szegeden a városrészekhez kapcsolódó negatív sztereotípiák egyértelműen összefüggenek a városrészben található etnikai szegregátumok létezésével. Az eredmények megerősítik, hogy a városrészek egészének e területek csak viszonylag kis részét képezik, a negatív sztereotípiák az egész városrészre vonatkoznak, azaz a városrészre negatív sztereotíp extern hatást fejtenek ki.

IV. Főbb hivatkozások

Alonso, W (1964): *Location and Land Use*. Harvard University Press, Cambridge

Angelusz Róbert (szerk.) (1999): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum, Budapest

Aronowitz, S (2007): *The ignored philosopher and social theorist. The work of Henri Lefebvre*. Situations, Vol. 2, no. 1. 133–155. pp.

Babbie, E (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó Budapest

Bajmócy Péter - Csikos Csaba (1997): *Európai országok népszerűsége egyetemi hallgatók körében*. Iskolakultúra 6-7. 71-77. pp.

Bálint Sándor (1959): *Szeged városa*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest

Bálint Sándor (1976): *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete*. Első rész. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged

Balogh Péter (2007): *A térbeli elkülönülés és a társadalmi rétegződés vizsgálata Szegeden*. In: Rácz Attila (szerk.): *Város és Vidéke. Településszociológiai tanulmányok*. Belvedere Meridionale, Szeged 154-200 pp.

- Benedek József (2003): Tér és regionalizálás. In: Süli-Zakar I. (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 89-125. pp.
- Berényi István (2003): A funkcionális tér szociálgeográfiai értelmezése. Földrajzi Tanulmányok 23. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest
- Béres Csaba (1983): A városfejlődés fordulópontján. KLTE, Debrecen
- Blau, P. M. (1976): Approaches to the Study of Social Structure. OPEN BOOKS, London
- Blau, P. M. (2004): Egyenlőtlenség és heterogenitás. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Budapest, Új Mandátum 277-294. pp.
- Boros Lajos - Hegedűs Gábor - Pál Viktor (2006): Globalizációs hatások alföldi városainkban – a városszerkezet és a településkép átalakulása. – III. Magyar Földrajzi Konferencia, Budapest CD-melléklet
- Boros Lajos (2009): Szeged belső térfolyamatai az 1950-es évektől napjainkig. Földrajzi Közlemények 133 (4) 453-465. pp.
- Boros Lajos (2011): Szeged belső tagozódása a deprivációs indexek alapján. In: Rácz Attila (szerk.): Város és Vidéke. Településszociológiai tanulmányok 2. Kézirat
- Braun Róbert (1909): Adatok a vidéki munkásság életéhez. Huszadik Század 6.
- Burgess, E.W. (1973): A városfejlődés: hipotézisek egy kutatási javaslatához. In: Szelényi Iván (szerk.): Városszociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 147-160 pp.
- Castells, M. (1972): La question urbaine. Maspero, Paris
- Castells, M. (1989): The informational city: information technologym economic restructuring and the urban-regional process. Blackwell Publishers, Oxford
- Castells, M. (2005): Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra. I. kötet. A hálózati társadalom kialakulása. Gondolat-Infonia Kiadó, Budapest
- Castells, M. (2007): Az évezred vége. Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra. III. kötet. Gondolat-Infonia, Budapest
- Castells, M. - Ince, M. (2006): A tudás világa. Manuel Castells. Napvilág kiadó, Budapest
- Csanádi Gábor - Ladányi János (1988): Társadalmi csoportok térbeni elkülönülésének különböző léptékekben történő vizsgálata Budapesten. Szociológia, 1988/1. 1-16 pp.
- Csanádi Gábor - Ladányi János (1992): Budapest térbeni-társadalmi szerkezetének változásai. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Cséfalvay Zoltán (1990): Térképek a fejünkben. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Cséfalvay Zoltán (1994): A modern társadalomföldrajz kézikönyve. IKVA Könyvkiadó Kft., Budapest
- Cséfalvay Zoltán (2008): Kapuk, falak, sorompók : a lakóparkok világa. Gondolat: Marina Part, Budapest

- Csizmady Adrienne (2003): A lakótelep. Gondolat Kiadó, Budapest
- Csizmady Adrienne (2008): A lakóteleptől a lakóparkig. ÚMK, Budapest
- Csizmady Adrienne - Husz Ildikó (szerk.) (2004): Település- és városszociológia. Szöveggyűjtemény. Gondolat Kiadó, Budapest
- Dear, M. (2001): The postmodern turn. In: Minca, C. ed.: Postmodern geography. Theory and praxis. Blackwell Publishers, Oxford 1-36. pp.
- Dear, M. - Flusty, S. (1988): Postmodern urbanism. Annals of the Association of American Geographers 88 (1). 50-72. pp.
- Downs, R. M. (1970): Geographic Space Perception: Past Approaches and Future Prospects. Progress in Geography, 2: 65–108. pp.
- Downs, R. M. - Stea, D. (1973): Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products. In: Downs and Stea ed.: Image and Enviroments. Aldine Publishing, Chicago
- Downs, R. M. - Stea, D. (1973b): Térképek az elmében - Gondolatok a kognitív térképezésről. In.: Letenyey László (szerk.): Településkutatás. Szöveggyűjtemény. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2004. 593-615. pp.
- Downs, R. M. - Stea, D. (1977): Maps in Minds: Reflections on Cognitive Mapping. Harper and Row, New York
- Düll Andrea - Kovács Zoltán (szerk.) (1998): Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Duncan, O. D.-Duncan, B. (1973): Lakóhelyi szegregáció és foglalkozási rétegződés. In: Szelényi Iván (szerk.): Városszociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1973.
- Duncan, O. D.-Duncan, B. (2000): Lakóhelyi szegregáció és foglalkozási rétegződés. In: Gyóri Péter (szerk.): A város, a város társadalma, életforma-csoportok. Társadalomismereti szöveggyűjtemény (Tanári kézikönyv) Wesley János Lelkészképző Főiskola Szociális Munkás Szak. Tótfalusi Tannyomda, Budapest 2000.
- Duric, V. (1971): A lakás mint társadalmi jelenség és a lakásszociológiai kutatások sajátosságai. In: Szelényi Iván (szerk.): A szocialista városok és a szociológia. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 1971.
- Egedy Tamás (2009): Városrehabilitáció és életminőség. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest
- Éhen Gyula (1897): Modern város. Bertalanffy József Könyvnyomdája, Szombathely
- Éhen Gyula (1903): A városok. Seiler H. Szombathely 1903.
- Ekler Dezső – Hegedűs József - Tosics Iván (1980): A városfejlődés társadalmi-térbeni összefüggései Budapest példáján, I-III kötet BVTV, Budapest

- Engels, F. (1845): A nagyvárosok (részlet). Manchester részletes leírása. In: Felkai Gábor - Némedi Dénes - Somlai Péter (szerk.): Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig 1. köt. ÚMK, Budapest 2005. 233-249 pp.
- Engels, F. (1980): A munkásosztály helyzete Angliában. Magyar Helikon, Budapest
- Enyedi György (1988): A városnövekedés szakaszai. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Enyedi György (szerk.) (1998): Social change and urban restructuring in Central Europe. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Enyedi György (2004): Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat. In: Csizmady Adrienne - Husz Ildikó (szerk.) (2004): Település- és városszociológia. Szöveggyűjtemény. Gondolat Kiadó, Budapest
- Enyedi György (szerk.) (2007): A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest
- Erdei Ferenc (1971): Város és vidéke. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- Erdei Ferenc (1974a): Magyar falu, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Erdei Ferenc (1974b): Magyar város. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Fahey, T. (2005): Urban spatial segregation and social inequality: a note on the potential for comparative European research. In: Whelan, C.T. ed: EU research on social sciences and humanities. 231-243 pp.
- Farkas János (szerk.) (1998): Település- és városszociológia. Budapesti Műszaki Egyetem Természet és Társadalomtudományi Kar Szociológia és Társadalomtörténeti Tanszék. Műegyetem Kiadó, Budapest
- Farkas József (2003): A társadalmi tér elméleti kérdései. Társadalomkutatás 21 (2). 167-190. pp
- Fava, S. F. (1960): Contrast in Neighbouring: New York City and a Suburban Community In: Dobriner: The Suburban Community 1960.
- Fejő - Niedermüller (1988): Témák és irányzatok a városok antropológiai-néprajzi kutatásában, Valóság, 1988/3. 48-59 pp.
- Ferencz Gábor (2011): Lakóhelyi szegregáció és mentális térkép Szegeden 2009. In: Rácz Attila (szerk.): Város és Vidéke. Településszociológiai tanulmányok 2. Szeged, Kézirat
- Ferenczi Imre (1906): A munkáslakás-kérdés különös tekintettel Budapestre. Kilián, Budapest
- Füstös László (1988): Értéktérkép. 16 ország értéktérképe a gyermeknevelési elvek tükrében. MTA SZKI. Módszertani Füzetek, Budapest
- Gans, H. J. (1962): A városi és a kertvárosi életmód. A meghatározások újraértékelése. In: Szelényi Iván (szerk.): Városszociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1973. 64-88 pp.
- Giddens, 1997: Giddens, A.: Szociológia. Osiris Könyvkiadó. Budapest. 1997.

- Giddens, A. (2003): Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest. 2003.
- Gint, N. P. - Fava, S. P. (1964): Urban Society, New York
- Gold, J. R. (1980): An Introduction to Behavioural Geography. University Press, Oxford
- Gould, P. R. - Rodney R. W. (1974): Mental maps. Harmondsworth: Penguin, Pelican geography and environmental studies. (Második, javított és bővített kiadás: 1986, London, New York: Routledge.)
- Gyáni Gábor (1998): Az utca és a szalon. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Győri Péter (2000a): A várospolitikai és a lakásépítés szerepe egyes szegregációs minták kialakulásában. In: Győri Péter (szerk.): A város, a város társadalma, életforma-csoportok. Társadalomismereti szöveggyűjtemény. (Tanári kézikönyv.) Wesley János Lelkészképző Főiskola Szociális Munkás Szak. Tótfalusi Tannyomda, Budapest
- Győri Péter (szerk.) (2000b): A város, a város társadalma, életforma-csoportok. Társadalomismereti szöveggyűjtemény. (Tanári kézikönyv.) Wesley János Lelkészképző Főiskola Szociális Munkás Szak. Tótfalusi Tannyomda, Budapest
- Hall, E. T. (1969): The Hidden Dimension (1966), Garden City, Anchor Books, N.Y
- Hall, E. T. (1975a): The Hidden Dimension. Garden City, Anchor Books, N.Y
- Hall, E. T. (1975b): Rejtett dimenziók. Gondolat, Budapest
- Hall, E. T. (1987): Rejtett dimenziók, ford. Falvay Mihály, 3. kiad., Gondolat, Budapest
- Harvey, D.(1985): The urbanization of capital. Blackwell, Oxford
- Hegedűs Gábor (2007): Szeged lakóparkjainak általános jellemzői. In: Kovács Csaba-Pál Viktor (szerk.): A társadalmi földrajz világa. SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged 193-204 pp.
- Hofer Tamás - Fél Edit (1997): Arányok és mértékek az átányi gazdálkodásban. Balassi, Budapest
- Holahan, C. J. (1982): Environmental psychology. Random House, New York
- Hoyt, H. (1964): A városi struktúra klasszikus modelljének újabb torzulásai. In: Szelényi Iván (szerk.): Városshociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1973. 161-182 pp.
- Hunyadi László - Mundruczó György - Vita László (1997): Statisztika. Aula Kiadó, Budapest.
- Hunyady György (1996): Sztereotípiák a változó közgondolkodásban. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Hunyady György (2001): Sztereotípiakutatás, hagyományok és irányok. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kanemoto, Y (1996): Externalities in Space. In: Arnott, R (ed.): Regional and Urban Economics. Part I. Harwood, 1996.
- Kiss János Péter (2005): A mentális térkép. In: Nemes Nagy József (szerk.): Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. 96-98. pp.

- Kiss János – Bajmócy Péter (1996): Egyetemi hallgatók mentális térképei Magyarországról. Tér és Társadalom, 2-3 sz., 55-70 pp.
- Knox, P. - Pinch, S. (2006): Urban social geography – an introduction. Pearson Prentice Hall, Harlow
- Kolosi Tamás (1987): Tagolt társadalom. Gondolat Kiadó, Budapest
- Konrád György - Szelényi Iván (1971): A késleltetett városfejlődés társadalmi konfliktusai. Valóság, 12. sz.
- Konrád György - Szelényi Iván (1971): A lakáselosztás szociológiai kérdései. In : Szelényi Iván (szerk.): A szocialista városok és a szociológia. Kossuth Könyvkiadó. Budapest 1971
- Konrád György - Szelényi Iván (2004): A késleltetett városfejlődés társadalmi konfliktusai. In: Csizmady Adrienne - Husz Ildikó (szerk.) : Település- és városszociológia. Szöveggyűjtemény. Gondolat Kiadó, Budapest 2004
- Kovács Zoltán (2002): Néesség- és településföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kovács Tibor (szerk.) (2003): Nagyvárosok belső tagozódása: Szeged, Központi Statisztikai Hivatal Csongrád Megyei Igazgatósága. Kiadás száma: 7/2003.
- Ladányi János (2000): A lakásrendszer változásai és a cigány népesség térbeni elhelyezkedésének átalakulása Budapesten. In: Györi Péter (szerk.): A város, a város társadalma, életforma-csoportok. Társadalomismereti szöveggyűjtemény. (Tanári kézikönyv.) Wesley János Lelkészképző Főiskola Szociális Munkás Szak. Tótfalusi Tannyomda, Budapest 2000
- Ladányi János (2004): A zsidó népesség térbeni elhelyezkedésének változásai Budapesten 1870 és 2000 között. In: Helmich – Szántó, 2004.
- Ladányi János (2007): A lakóhelyi szegregáció változó formái Budapesten. In Enyedi György (szerk.): A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2007.
- Ladányi János (2008): Lakóhelyi szegregáció Budapesten. ÚMK Budapest
- Ladányi János (szerk.) (2005): Szociális és etnikai konfliktusok. Tanulmányok a piacgazdasági átmenet időszakából (1987-2005) ÚMK, Budapest
- Ladányi János - Szelényi Iván (1998): Class, ethnicity and urban restructuring in postcommunist Hungary. In: Enyedi György (szerk.): Social change and urban restructuring in Central Europe. Akadémiai Kiadó, Budapest 1998
- Laky Dezső (1929): Budapest székesfőváros népességének fejlődése 1900-tól 1920-ig. Statisztikai Közlemények, 1929/1.
- Laky Dezső (1930): Az iparosok szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. Statisztikai Közlemények, 1930/3.

- Le Play (1855): *Le Play, Frédéric Iobajjy ou paysans (a corvées) des plaines de la Theiss (Hongrie centrale)*. In: *Le Play, Frédéric: Lex ouvriers européens*. II. 272–303. Tours
- Le Play (1903): *Tiszamenti jobbágy (Hatvan)*. In: *Le Play, Frédéric: A munkásviszonyok reformja*. 495–516. (ford., bev. Geöcze Sarolta) MTA, Budapest
- Lechner Lajos (2000): *Szeged újjáépítése. 1891. 2000. Hasonmás kiadás*
- Lefebvre, H. (1991): *The production of space*. Basil Blackwell, Oxford
- Lengyel Imre - Mozsár Ferenc (2002): *A városi területhasználat monocentrikus modelljéről*. *Tér és Társadalom* 2002/3. 1-26 pp.
- Letenyei László (2001): *Településtervezés és mentális térképezés. Falu, város, régió*. 11-15. pp.
- Letenyei László-Nagy Gábor Dániel (2007): *Rugalmas kérdőív*. *Szociológiai Szemle*, 2007/1–2. 29-45 pp.
- Letenyei László (2004): *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Letenyei László (2005): *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása*. L'Harmattan-Ráció Kiadó, Budapest
- Logan J. R. – Molotch H. L. (1999): *The city as a growth machine*. In: *Fainstein S. – Campbell S eds.: Readings in urban theory*. Blackwell Publishers, Oxford. 1999. pp: 291-337.
- Lowe, S. (1986): *Urban social movements: the city after Castells*. Macmillan, New York
- Lynch, K. (1960): *The Image of the City*. Technology Press, Cambridge (Massachusetts)
- Malhotra, K. N. (2002): *Marketing-kutatás*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest
- Malinowski, B. (1922): *Argonauts of the Western Pacific*. Routledge, London
- Marton Ádám (1994): *A nem mintavételi hiba az ipari kisszervezetek megfigyelésénél*. *Statisztikai szemle*, 72. évfolyam 2. szám, 141 – 153. pp.
- Mendöl Tibor (1936): *Alföldi városaink morfológiája*. Tisza István Egyetem, Debrecen
- Mészáros Rezső (2000) *A társadalomföldrajz gondolatvilága*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék, Szeged, 164. p.
- Mészáros Rezső (1994): *A település térbelisége*. JATEPress, Szeged
- Michalkó Gábor (1988): *Mentális térképek a turizmus kutatásában. A magyar középiskolások Olaszország képe*. *Tér és társadalom* 1-2. 112-129. pp.
- Milgram, S. (1992): *Psychological Maps of Paris*. In: *Milgram, Stanly: The Individual in a Social World: Essays and Experiments*. (Eds: John Sabini and Maury Silver.) McGraw-Hill. (Eredetileg megjelent: Ittelson, W. H., H. M. Prohansky és L. G. Rivlin (szerk.) 1976
- Morris, R. N. (1968): *Urban sociology*. George Allen and Unwin Ltd., London
- Nagy Lajos (1932): *Magyar város: Alföldi város*, Századunk, 46.

- Nemes Nagy József (1992): Margójegyzetek a regionális politikához. Tér és társadalom. 1992/1-2 69-76 pp.
- Nemes Nagy József (szerk.) (1998): A tér a társadalomkutatásban. Szó-Kép Kft., Budapest
- Nemes Nagy József (2005): Összetett jelenségek, osztályozás, regionalizálás. In: Nemes Nagy J. (szerk.): Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. 169-186. pp.
- Nemes Ferenc - Szelényi Iván (1967): A lakóhely mint közösség. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Németh Nándor (2005): Területi megoszlások eltérését mutató indexek. In: Nemes Nagy J. (szerk.): Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest 111-117 pp.
- Orum, A. M. – Chen, X. (2003): The world of cities. Places in comparative and historical perspective. Blackwell Publishing, Oxford.
- Park, R. E. - Burgess, E. W. - McKenzie, R. (1925): The City, Chicago, University of Chicago Press,
- Peet, R. (2006): Modern geographical thought. Blackwell Publishing, Oxford.
- Perényi Roland (2006): Városi tér és hatalom: „utcapolitika” a századfordulós Budapesten. Századvég 39. 28-54 pp.
- Rácz Attila (szerk.) (2011): Város és Vidéke. Településszociológiai tanulmányok 2. Szeged, Kézirat
- Rácz Attila (szerk.) (2007): Város és Vidéke. Településszociológiai tanulmányok. Szeged, Belvedere Meridionale
- Rácz Attila (szerk.) (2009): Város és Vidéke. Településszociológiai tanulmányok 3. Szeged, JATEPress
- Redfield, R. (1947): The Folk Society, The American Journal of Sociology
- Rex, J. A. (2000): Az átmeneti övezet szociológiája. Györi Péter (szerk.): A város, a város társadalma, életforma-csoportok. Társadalomismereti szöveggyűjtemény. (Tanári kézikönyv.) Wesley János Lelkészképző Főiskola Szociális Munkás Szak. Tótfalusi Tannyomda, Budapest 2000.
- Saad József (1977): A lakosság területi szegregálódása a városnövekedés folyamatában. Valóság, 1977. 3. sz. 78–87. pp.
- Scipione, P. A. (1994): A piackutatás gyakorlata. Springer Hungarica, Budapest
- Shapiro, P. D. (2002): A Chicagói Iskola és a deviancia ökológiai megközelítése. In: Pikó Bettina (szerk.): A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban. JATEPress, Szeged 2002. 27-43 pp.
- Shevky, E. – Bell, W. (1961/1974): Sozialraumanalyse (Neuabdruck des Textes von 1961/dt. 1974). In: Riege, M. – Schubert, H. (szerk.): Sozialraumanalyse – Grundlagen – Methoden – Praxis. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 79-96 pp.

- Shields, R. (2004): Henri Lefebvre. In: Hubbard, P.-Kitchin, R.-Valentine, G. eds: Key thinkers on space and place. SAGE Publications, London 208-213. pp.
- Smith, N. (2000): Marxist geography. In: Johnston, R.J. – Gregory, D. – Pratt, G. – Watts, M. eds.: The dictionary of Human Geography (fourth edition). Blackwell, London. 485-492. pp.
- Soja, E. W. (1989): Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical 1989.
- Soja, E. W.(2000): Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions. Blackwell Publishers, Oxford
- Soja, E. W.(2001): Afterword. In: Minca, C. ed.: Postmodern geography. Theory and praxis. Blackwell Publishers, Oxford 282-294. pp.
- Stoltman, J. P. (1980): Mental maps: resources for teaching and learning. Geographical Association, Sheffield
- Szelényi Iván (1972): Lakásrendszer és társadalmi struktúra. Szociológia, 1972/1.
- Szelényi Iván (1990): Városi-társadalmi egyenlőtlenségek. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Szelényi Iván (szerk.) (1971): A szocialista városok és a szociológia. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1971.
- Szelényi Iván (szerk.) (1973): Városshociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1973.
- Szelényi Iván-Konrád György (1969): Az új lakótelepek szociológiai problémái. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szirmai Viktória (1988): „Csinált” városok. Magvető Kiadó. Budapest
- Szirmai Viktória (1994): A településszociológia alapjai. Településtudományi felsőoktatási Füzetek 7. Sorozatszerkesztő: Szendrőné dr. Font Erzsébet, Budapest, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Területi Tervezési Főosztály 1994.
- Szirmai Viktória (1998): „Socialist” cities (new towns) in the postsocialist era. In: Enyedi György (szerk.): Social change and urban restructuring in Central Europe. Akadémiai Kiadó, Budapest 1998.
- Telegdi László (1999): A nemválaszolás megelőzése és kezelése a gazdaságstatisztikában. Gazdaság és statisztika, 1999. augusztus-október
- Tversky, B. (1993): Cognitive Maps, Cognitive Collages and Spatial Mental Models. In: Frank, Andrew U. és Irene Campari (szerk.): Spatial Information Theory: A Theoretical Basis for GIS. Lecture Notes in Computer Science 716: 14 – 24 Berlin: Springer.
- Varga-Ötvös Béla (1993): Értéktérkép. A települési ingatlanvagyron felmérésének módszere. Comitatus (3) 1.
- Weber, M (1970): Állam, politika, tudomány : tanulmányok. Szerk: Kemény István, és Varga Iván, KJK. Budapest

Weclawowicz, G. (1998): Social polarisation in the postsocialist cities: Budapest, Prague and Warsaw. In: Enyedi György (szerk.): Social change and urban restructuring in Central Europe. Akadémiai Kiadó, Budapest 1998.

Whelan, C.T.-Layte, R.-Maitre, B. (2005): Social exclusion and multiple deprivation. In: Whelan, C.T. ed: EU research on social sciences and humanities. 199-205. pp

Willmott, P.-Young, M. (1960): Family and Class in a London Suburb., Routledge and Kegan Paul, London

Wirth, L. (1938): Az urbanizmus mint életmód, In: Szelényi Iván (szerk.): Városszociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1973. 41-64. pp.

Zombori István (2004): A város újjáépítése. In: Kaján Imre - Zombori István (szerk.): A szegedi nagyárvíz és újjáépítés: Európa Szegedért. Vízügyi Múzeum és Könyvgyűjtemény Budapest és a Móra Ferenc Múzeum 44-49. pp.

Felhasznált források:

A nagyvárosok belső tagozódása. Szeged. KSH Csongrád megyei Igazgatósága, Szeged, 2003

ASZT 2008: Szeged Megyei Jogú Város Antiszegregációs Terve 2008.

VRK 2007: Városrehabilitáció 2007-2013-ban. Kézikönyv a városok számára. Budapest, Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Területfejlesztési és Építésügyi Szakállamtitkárság 2007.

V. A témakörrel kapcsolatos publikációk jegyzéke

Könyvrészek:

Eranus Eliza — Láng Sarolta — Máth András — Rác Attila (2005): A kérdőíves adatfelvétel újabb módszerei: telefonos, számítógéppel támogatott interjú (CAPI, CATI) és internetes adatgyűjtés. In: Letenyei László (szerk.): Településkutatás. Szöveggyűjtemény, Budapest Ráció, 545-593 pp.

Folyóiratcikkek (önálló):

Rác Attila (2012a): A valós és mentális társadalmi-térbeli elkülönülést vizsgáló kutatások Szegeden, Belvedere XXIV évfolyam 1. szám MMXII tavasz 22-36 old.

Rác Attila (2012b): A statisztikai adatok és a mentális térképezés módszerével mért társadalmi-térbeli elkülönülés különbségeinek lehetséges magyarázatai. Társadalomkutatás, A Magyar Tudományos

Akadémia Gazdasági-és Jogtudományok Osztályának folyóirata, 30 (2012) 1, 28–37 old. DOI: 10.1556/Tarskut.30.2012.1.3

Rácz Attila (2012c): A társadalmi és térbeli elkülönülés mintázata Szegeden a 2001-es népszámlálási adatok alapján. Területi Statisztika 15. (52.) évfolyam 1. szám. 2012. január 79-87. old.

Rácz Attila (1999): A szocializáció folyamatainak struktúrája és funkciói -Recenzió- Somlai Péter Szocializáció, a kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata. Társadalomkutatás, 1999. 3-4 A Magyar Tudományos Akadémia Gazdasági-és Jogtudományok Osztályának folyóirata, 259. old.

Folyóiratcikkek (társszerzővel):

Letenyey László – Dukasz Magor – Losonc Krisztina – Rácz Attila (2012): A kérdőíves online adatfelvétel megújítása mentális térképezésből átvett módszertani megfontolások alapján. Belvedere XXIV évfolyam 1. szám MMXII tavasz 132-138 old

Műhelytanulmányok:

Letenyey László — Rácz Attila (2011): Mintavétel terepmunka közben. In: Kurucz Erika (szerk.): ROMA KUTATÁSOK, 2010. ÉLETHELYZETEK A TÁRSADALOM PEREMÉN. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Készült a TÁMOP 5.4.1 A szociális szolgáltatások modernizációja, központi és területi stratégiai tervezési kapacitások megerősítése, szociálpolitikai döntések megalapozása” projekt keretében. Budapest 2011. 45-75 old.

Konferencia előadások:

Letenyey László – Rácz Attila: Mintavétel a terepen. „Makro, mikro, kvanti, kvali” – útban a vegyes módszerek és megközelítések felé? MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest 2011. 10. 27.

Rácz Attila: Szeged társadalmának térbeli elkülönülése a valóságban és a fejekben. 4th International Mental map Conference, Timisoara 2011. 10. 14.

Rácz Attila: Szeged társadalmának térbeli elkülönülése a valóságban és a fejekben. MMap: Mental Mapping in Hungarian – Romanian Cooperation Conference Szeged, 2011.05.11.